

CORONA & COHESIE:

Stabiele solidariteit en afnemend vertrouwen in de landelijke overheid

Meting 1 - september 2021

Godfried Engbersen
Jan de Boom
Youri Seidler
Erik Snel
Laura Van Heck

Juni 2022
Risiko | ESSB

Samenvatting van uitkomsten

Sociale cohesie in tijden van COVID-19

Sociale cohesie gaat over wat een gemeenschap bij elkaar houdt en over het vermogen van burgers om samen te leven en samen te werken. Het is het sociale cement van de samenleving. Een cohesieve samenleving kenmerkt zich door vertrouwen van burgers in elkaar en in belangrijke publieke instituties, door onderlinge solidariteit, door goede buurtrelaties en door geringe gevoelens van onveiligheid. Deze vier aspecten staan daarom centraal in de meting van de maatschappelijke impact van de coronacrisis op sociale cohesie.

Vertrouwen

Bij vertrouwen gaat het enerzijds om het algemene vertrouwen dat burgers hebben in elkaar, anderzijds gaat het om relaties tussen burgers en instituties, zoals de overheid en publieke gezondheidsinstellingen. Institutioneel vertrouwen versterkt samenwerking en is van belang voor het draagvlak en de effectiviteit van coronabeleid.

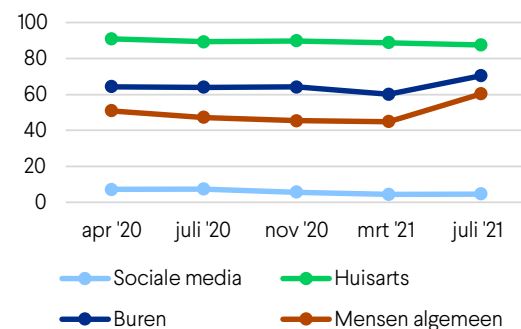
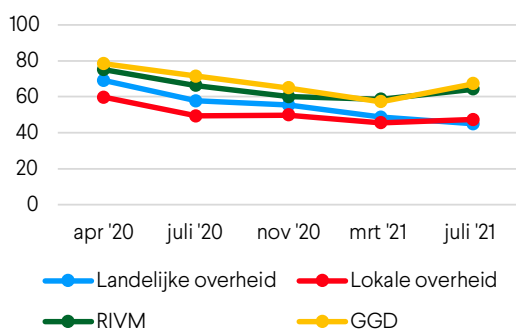
- Bij de eerste meting in april 2020 was er veel vertrouwen in de overheid en gezondheidsinstellingen. Uit de daaropvolgende metingen bleek echter dat het vertrouwen tot maart 2021 steeds afnam. In de meest recente meting is het vertrouwen in de landelijke overheid verder gedaald, van 69 procent in april 2020 naar 45 procent in juli 2021. Wel laat de meest recente meting een toename van vertrouwen in met name de gezondheidsinstellingen en in mindere mate de lokale overheid zien. De dalende trend die vanaf de eerste meting waarneembaar is, is daarmee duidelijk doorbroken.

- Respondenten die zich niet willen laten vaccineren hebben aanzienlijk minder vertrouwen in de overheid en gezondheidsinstellingen dan respondenten die al gevaccineerd zijn of aangeven zich wel te willen laten vaccineren.
- Het vertrouwen in mensen in het algemeen is toegenomen, evenals het vertrouwen in burens. Het vertrouwen in de huisarts blijft onverminderd hoog.
- Jongeren hebben meer vertrouwen in de overheid en gezondheidsinstellingen dan ouderen, hoger opgeleiden hebben meer vertrouwen dan laagopgeleiden en respondenten met een hoog inkomen en/of respondenten die makkelijk rond kunnen komen hebben meer vertrouwen dan respondenten met een laag inkomen en/of respondenten die niet of moeilijk kunnen rondkomen.

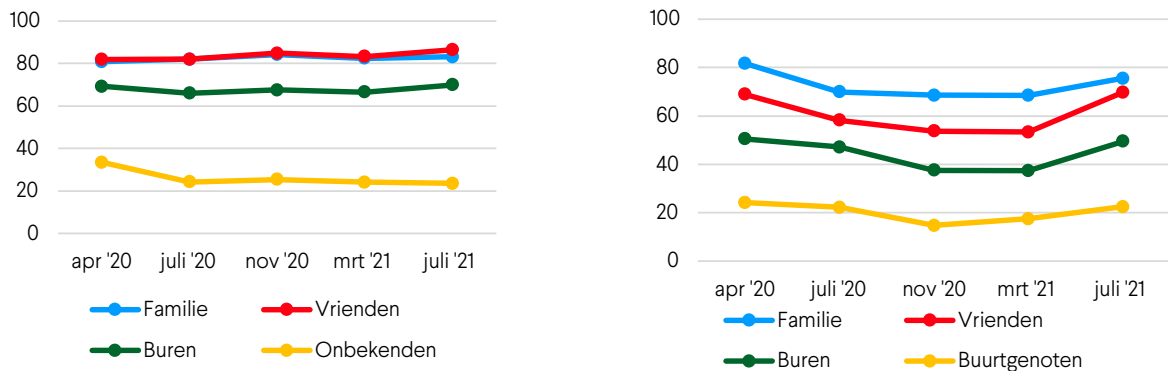
Solidariteit

Solidariteit heeft betrekking op onderlinge sociale relaties en steunpatronen. Daarbij staat de mate waarin binnen sociale netwerken onderling steun wordt uitgewisseld centraal.

- De mate waarin mensen bereid zijn hulp te bieden, blijft onveranderd hoog sinds de eerste meting in april 2020.
- Het aantal sociale contacten dat respondenten hebben, is toegenomen sinds maart 2021. Dit geldt voor nagenoeg alle groepen. De grootste stijging zien we in de contacten met vrienden, gevolgd door contacten met burens.
- Er zijn weinig verschillen in de mate van sociale contacten van verschillende subgroepen.

Figuur 1 Vertrouwen (% (veel) vertrouwen)

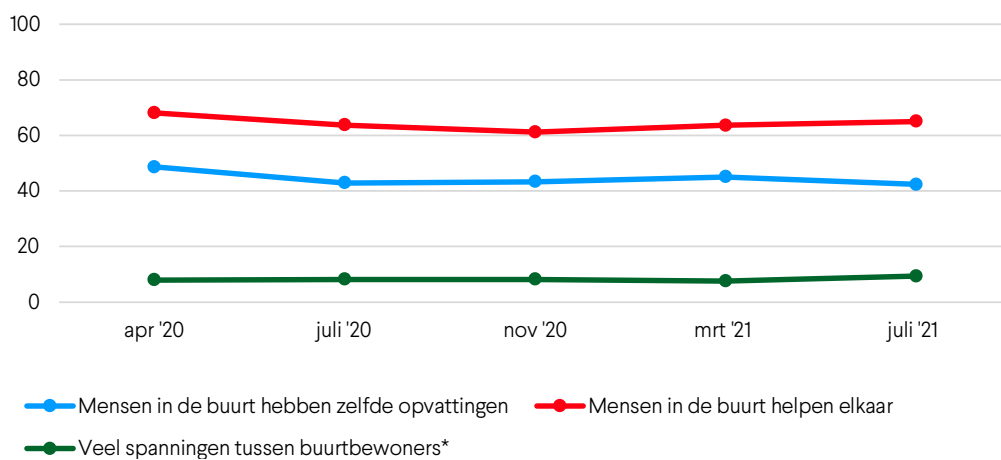

Figuur 2 Hulp bieden (% 'doe ik al' en 'zeker toe bereid') en sociale contacten (% minstens 1 keer per week)

Buurtrelaties

Het derde aspect, kwaliteit van buurtrelaties, is meer toegespitst op de directe leefomgeving van mensen. Hierbij gaat het er bijvoorbeeld om of mensen zich thuis voelen in de buurt en of ze denken dat buurtgenoten gelijke opvattingen hebben of elkaar helpen.

- De cohesie in de buurt is sinds april 2020 nagenoeg stabiel. De verschillen in de ervaren sociale cohesie tussen groepen respondenten zijn beperkt. Wel zien we dat kwetsbare groepen de kwaliteit van buurtrelaties negatiever beoordelen. Respondenten die niet of moeilijk rond kunnen komen ervaren een substantieel lagere sociale cohesie in de buurt dan respondenten die (heel) makkelijk kunnen rondkomen.

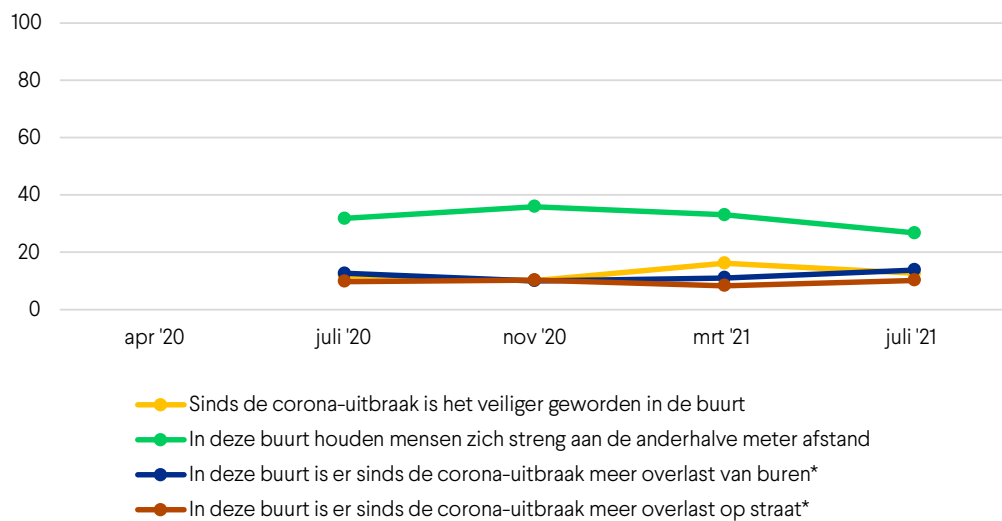

Figuur 3 Buurtrelatie (% (helemaal) mee eens)

Veiligheid

Een vierde aspect van sociale cohesie betreft de veiligheidsbeleving. We kijken daarbij naar de mate waarin bewoners spanningen en overlast in de buurt (of van hun buren) ervaren en de mate waarin ze zich (on) veilig voelen in de buurt.

- De ervaren veiligheid en overlast in de buurt is nagenoeg onveranderd sinds juli 2020.

Figuur 4 Ervaren veiligheid en overlast in de buurt (% (helemaal) mee eens)

Hoofdstuk 1

INLEIDING

SOCIALE COHESIE IN TIJDEN VAN COVID-19

Sociale cohesie gaat over wat een gemeenschap bij elkaar houdt en over het vermogen van burgers om samen te leven en samen te werken. Het is het sociale cement van de samenleving.¹ Een cohesieve samenleving kenmerkt zich door vertrouwen van burgers in elkaar en in belangrijke publieke instituties, door onderlinge solidariteit, door goede buurtrelaties en door geringe gevoelens van onveiligheid.² Deze vier aspecten staan daarom centraal in de meting van de maatschappelijke impact van de coronacrisis op sociale cohesie.

Bij vertrouwen in instituties en in elkaar gaat het enerzijds om het algemene vertrouwen dat burgers hebben in elkaar, anderzijds gaat het om relaties tussen burgers en instituties, zoals de overheid en publieke gezondheidsinstellingen. Institutioneel vertrouwen versterkt samenwerking en is van belang voor het draagvlak en de effectiviteit van coronabeleid. Solidariteit heeft betrekking op onderlinge sociale relaties en steunpatronen. Daarbij staat de mate waarin binnen sociale netwerken onderling steun wordt uitgewisseld centraal. Het derde aspect, kwaliteit van buurtrelaties, is meer toegespitst op de directe leefomgeving van mensen. Hierbij gaat het er bijvoorbeeld om of mensen zich thuis voelen in de buurt en of ze denken dat buurtgenoten gelijke opvattingen hebben of elkaar helpen. Een vierde aspect van sociale cohesie betreft de veiligheidsbeleving. We kijken daarbij naar de mate waarin bewoners spanningen en overlast in de buurt (of van hun burens) ervaren en de mate waarin ze zich (on)veilig voelen in de buurt.

Onderzoeksmethode

De in deze notitie gepresenteerde uitkomsten zijn gebaseerd op gegevens die door het onderzoeksbureau Kieskompas zijn verzameld. De dataverzameling vond plaats van woensdag 30 juni 2021 tot woensdag 7 juli 2021. Kieskompas heeft hiervoor gebruik gemaakt van zijn landelijk VIP-panel, waarbij de uitgenodigde deelnemers op een gestratificeerde manier gesampled zijn. Deze dataverzameling heeft geleid tot een gewogen steekproef van 5.213 respondenten. Dit onderzoek sluit aan bij de werkwijze die gehanteerd is bij eerder onderzoek naar de maatschappelijke impact van Covid-19.³

Om de resultaten generaliseerbaar te maken voor stemgerechtigde inwoners van Nederland, heeft Kieskompas een weging op de resultaten van het onderzoek uitgevoerd (zie Appendix 1). De resultaten zijn gewogen naar geslacht, leeftijd, opleiding, Nielsen-regio, migratieachtergrond en stemgedrag om de data ten aanzien van deze variabelen (binnen de gebruikte categorieën) representatief te maken. Deze representativiteit heeft ook invloed op andere variabelen en categorieën waarop niet gewogen is, maar zal nooit volledig corrigeren. Een perfecte afspiegeling van de samenleving is in de praktijk niet te realiseren, maar de uitkomsten van dit onderzoek geven een goed beeld van de mening van Nederlanders over de politieke en maatschappelijke situatie.

¹ Komter, A., Burgers, J., & Engbersen, G. (2004) *Het cement van de samenleving: Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie*. Amsterdam University Press. (Origineel werk uitgegeven 2000); Schnabel, P., Bijl, R. & de Hart, J. (red.) *Betrekkelijke betrokkenheid, studies in sociale cohesie*. Sociaal en Cultureel Rapport. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

² In dit dashboard analyseren we vooral de sociale relaties tussen mensen, en tussen mensen en overheden. Daarbij kijken we in het bijzonder naar verbondenheid in houding en gedrag. Andere dimensies van sociale cohesie behandelen we niet, bijvoorbeeld participatie in het maatschappelijke middenveld van verenigingen en organisaties, de specifieke groepen waarmee men zich wel of niet verbonden voelt of het geografische schaalniveau van cohesieve relaties (zie Meer, T. van der en J. Tolsma (2014) 'Ethnic diversity and its effects on social capital', *Annual Review of Sociology* 40: 459-78).

³ Zie <https://www.impactcorona.nl/>

Context van de coronapandemie en overheidsmaatregelen

Op het moment dat de vragenlijst werd afgenomen (eind juni/begin juli 2021), was er sprake van een positieve stemming in Nederland. Tussen de meting in maart 2021 en begin juli 2021 vond er een aantal positieve ontwikkelingen plaats. De derde golf bereikte zijn hoogtepunt in april 2021 en mede door de op gang gekomen vaccinatiecampagne nam het aantal coronabesmettingen in mei en juni 2021 fors af. Dit leidde tot versoepelingen van de maatregelen op 5 juni 2021, waarmee een einde kwam aan de lockdown. Op 28 april werd de avondklok al ingetrokken.

Vanaf 26 juni werd opnieuw een groot aantal maatregelen ingetrokken of versoepeld. Er waren geen regels meer voor het aantal bezoekers thuis en het aantal mensen in groepen buiten, het mondkapje was alleen nog verplicht op plekken waar anderhalve meter afstand niet mogelijk was, het thuiswerkadvies werd ingetrokken, clubs en discotheken mochten weer open, amateurwedstrijden mochten weer gespeeld worden (met publiek) en ook evenementen konden weer doorgang vinden.

Nog geen maand later was de situatie in Nederland omgeslagen. Na de versoepelingen van 26 juni ontstond er een nieuwe besmettingsgolf en werd een aantal versoepelingen teruggedraaid. Zo werden de discotheken en nachtclubs weer gesloten, werden werknemers opgeroepen thuis te blijven werken en werden de meeste grootschalige evenementen verboden. Dit was echter nog niet het geval ten tijde van deze meting. Bij het beschouwen van de resultaten dient de lezer zich bewust te zijn van het positieve sentiment in de samenleving dat op dat moment heerste.

Hoofdstuk 2

VERTROUWEN EN POLARISATIE

2.1 VERTROUWEN IN OVERHEID EN GEZONDHEIDSINSTELLINGEN

Bij de eerste meting in april 2020 constateerden we een groot vertrouwen in de overheid. Rond twee derde van de respondenten had (veel) vertrouwen in zowel de landelijke als lokale overheid. Het vertrouwen in instanties zoals RIVM en de GGD's lag zelfs nog hoger. Driekwart tot 80 procent van de respondenten had (veel) vertrouwen in deze instanties. Uit de daaropvolgende metingen bleek echter dat het vertrouwen tot maart 2021 steeds verder slonk. Deze neergang is voorspeld door het SCP die bij aanvang van de coronapandemie een historisch sterke stijging van het institutioneel en politiek waarnam. Het vertrouwen in instituties (waaronder regering en Tweede Kamer) lag in april 2020 op het hoogste niveau in de vijftig kwartaalmetingen van het Burgerperspectieven-onderzoek.⁴

Deze forse stijging van politiek vertrouwen in crisistijden staat ook wel bekend als 'rally around the flag'-effect: in geval van bedreigingen van buitenaf zoals oorlog, aanslagen of natuurrampen, scharen mensen zich massaal achter hun politieke leiders en instituties. Het SCP ging ervan uit dat na verloop van tijd het vertrouwensniveau weer op oude niveau zou terugkeren. Uit de laatste meting van Burgerperspectieven (meetmoment april 2021) blijkt dat dit het geval is: het vertrouwen is dan weer op het niveau van voor de coronapandemie.⁵ Genoemde redenen voor het afnemende vertrouwen in de politiek zijn het debat rondom de kabinetsformatie en de nasleep van de toeslagenaffaire. Gedragsonderzoek van het RIVM toont eveneens aan dat het vertrouwen in de aanpak van de Nederlandse overheid sinds de start van de corona-pandemie afneemt.⁶

De meest recente meting van het Erasmus-onderzoek laat wel een toename van vertrouwen in met name de gezondheidsinstellingen en in mindere mate de lokale overheid zien. De dalende trend die vanaf de tweede meting waarneembaar is, is daarmee duidelijk doorbroken (figuur 2.1). Mogelijk dat de vaccinatiecampagne die na verloop van tijd beter is gaan lopen de oorzaak is van deze stijging van het vertrouwen in de GGD en het RIVM.

Het vertrouwen in de landelijke overheid neemt overigens nog steeds af. Het wisselende overheidsbeleid met betrekking tot het aanscherpen en terugdraaien van specifieke maatregelen, alsmede problemen bij uitvoering en handhaving, in combinatie met het debat rondom de kabinetsformatie en toeslagenaffaire, lijken daarvan de belangrijkste redenen.

Vertrouwen en vaccinatiebereidheid

Er zijn substantiële verschillen tussen groepen respondenten wat betreft het "Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen".⁷ Jongeren hebben meer vertrouwen in de overheid en publieke gezondheidsinstellingen dan ouderen, hoger opgeleiden hebben meer vertrouwen dan lager opgeleiden en respondenten met een hoog inkomen en/of respondenten die makkelijk rond kunnen komen hebben duidelijk meer vertrouwen dan respondenten met een laag inkomen en/of respondenten die niet of moeilijk kunnen rondkomen (figuur 2.2).

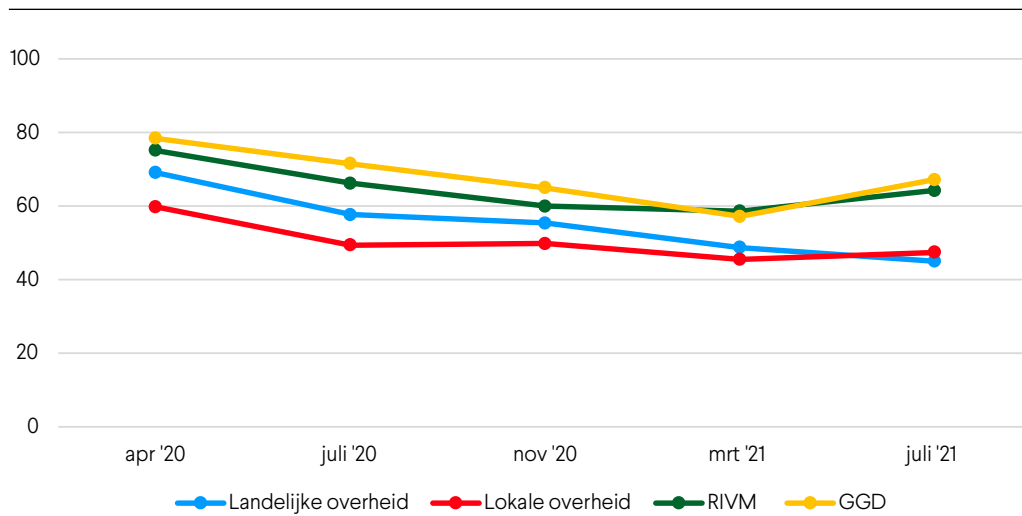
Het meest in het oog springende verschil is evenwel de samenhang tussen vertrouwen in de overheid en gezondheidsinstellingen enerzijds en de vaccinatiebereidheid anderzijds. Respondenten die zich niet willen laten vaccineren, hebben met een score van 1,92 aanzienlijk minder vertrouwen dan respondenten die al gevaccineerd zijn of aangeven zich wel te willen laten vaccineren (score 3,60).

⁴ Miltenburg, E. & Schaper, J. (2020) *Maatschappelijke gevolgen van corona. Verwachte gevolgen van corona voor de opvattingen en houdingen van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

⁵ Miltenburg, E. Ridder, J. den, Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021, Kwartaal 2* (pp. 20). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

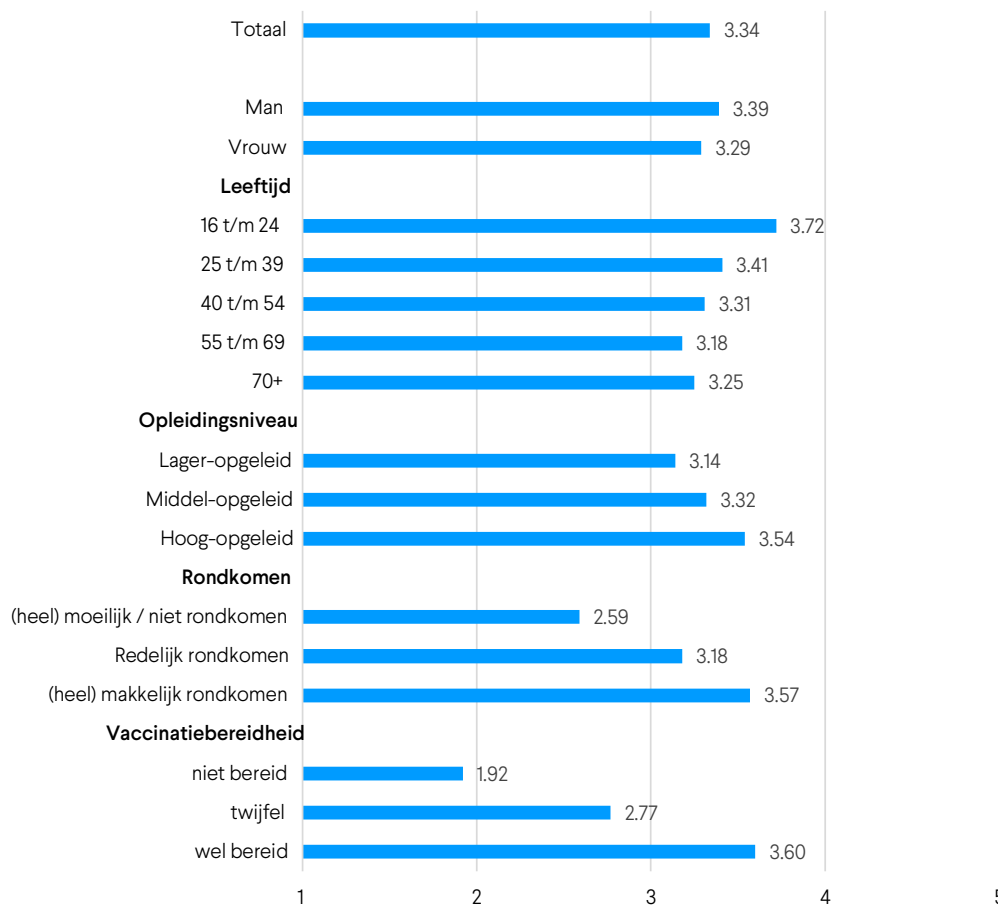
⁶ RIVM (2021, 10 september). *Gedragwetenschappelijk onderzoek COVID-19, Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden, Communicatie en vertrouwen*, <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/communicatie-en-vertrouwen>.

⁷ Op basis van de vragen over vertrouwen in landelijke overheid, lokale overheid, RIVM en GGD is een schaal 'Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen' geconstrueerd. Respondenten konden per instantie op een schaal van 1 (heel weinig) tot 5 (heel veel) aangeven in welke mate ze vertrouwen hebben in deze instituties. De schaal 'Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen' is een gemiddelde van het vertrouwen in deze instanties. De schaal heeft een minimum score van 1 en een maximale score van 5. Een hoge score staat voor een hoge mate van vertrouwen. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

Figuur 2.1 Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen (% (veel) vertrouwen)

Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen

Figuur 2.2 Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen (gemiddelde score naar subgroepen)

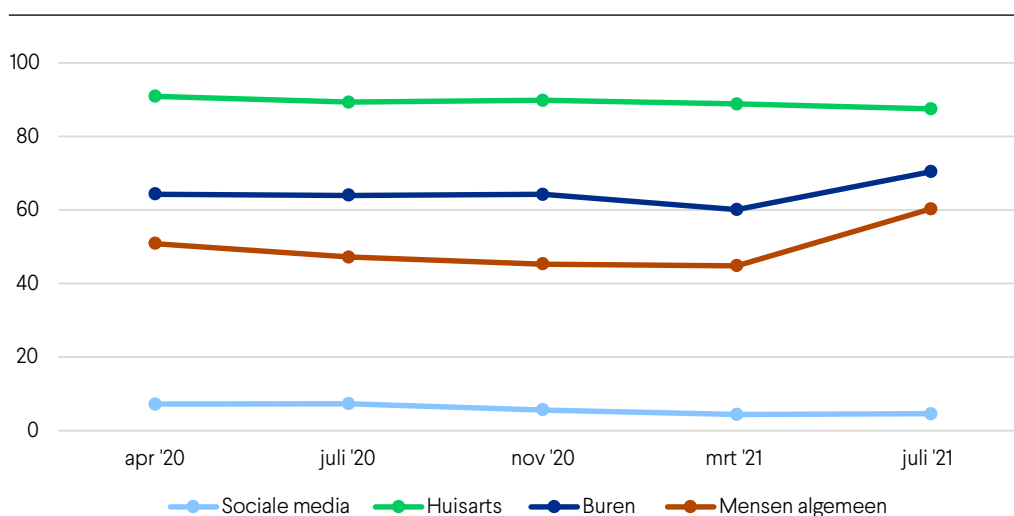
2.2 VEEL VERTROUWEN IN HUISARTS EN MENSEN, GERING VERTROUWEN IN SOCIALE MEDIA

Het vertrouwen in mensen in het algemeen is toegenomen, evenals het vertrouwen in burens (zie figuur 2.3). Het SCP merkt in april 2021 op dat het vertrouwen in de medemens na een stijging aan het begin van de crisis, weer terug is op het niveau van voor de crisis.⁸ Dit komt overeen met de uitkomsten van de meting in maart 2021. Het is niet duidelijk waar de stijging tussen maart en juli 2021 door veroorzaakt wordt. Mogelijk dat het positieve sentiment in de samenleving hier een verklaring voor is.

Het vertrouwen in de huisarts blijft onverminderd hoog, alhoewel er sprake is van een lichte afname sinds april 2020. Naar alle waarschijnlijkheid hebben we hier te maken met het dubbele effect van vertrouwen in de competentie van de arts in kwestie en vertrouwdheid met de persoon van de huisarts met wie men meestal een direct contact heeft.⁹

Het mechanisme van vertrouwdheid en bekendheid speelt ook bij burens een rol, zij worden meer vertrouwd dan mensen in het algemeen. Overigens staat Nederland te boek als een 'high trust society' waarin het algemeen vertrouwen in mensen die men niet kent relatief hoog is. Ook in deze cijfers zien we een hoog vertrouwen in mensen. Tevens lijkt het erop dat onder invloed van de versoepelingen van maatregelen in juni 2021 het vertrouwen in burens en mensen is toegenomen.

Het vertrouwen in sociale media blijft onveranderd en zeer laag. Dit is lijn met uitkomsten van het Nationale Social Media Onderzoek in Nederland.¹⁰ Dat mediaonderzoek laat een dalende lijn zien met betrekking tot vertrouwen in sociale media. Overigens kan uit datzelfde onderzoek worden opgemaakt dat burgers geen afscheid nemen van het gebruik van sociale media.¹¹

Figuur 2.3 Vertrouwen in huisarts, burens, mensen in het algemeen en sociale media (% (veel) vertrouwen)

⁸ Miltenburg, E. Ridder, J. den, Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021, Kwartaal 2* (pp. 29). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

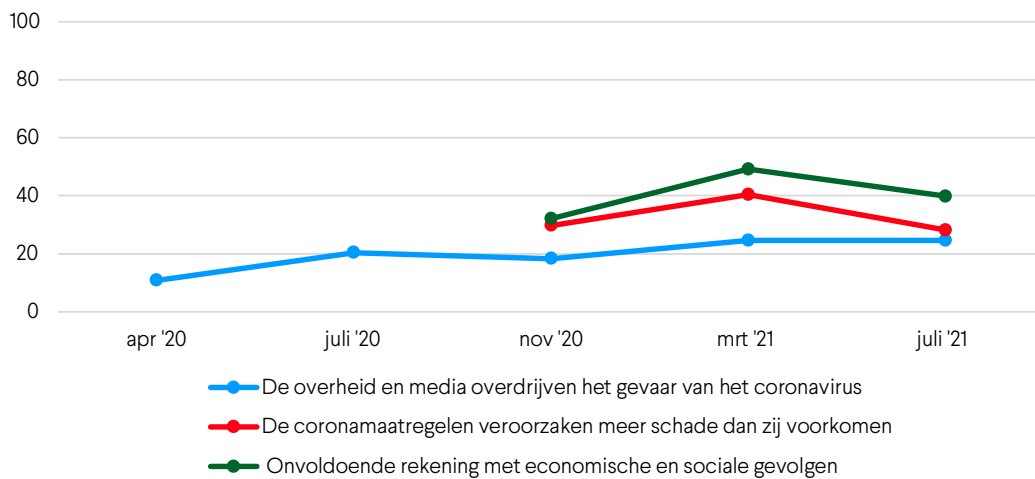
⁹ Zie Burgers, J. (2020) Bakens in onzekere tijden: virus en vertrouwen. In G. Engbersen et al. (2020) *De bedreigde stad: De maatschappelijke impact van COVID-19 op Rotterdam* (pp. 65-84). Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken/EUR.

¹⁰ Zie Van der Veer, N., Boeke, S. & Hoekstra, H. (2020) Nationale Social Media Onderzoek 2020. Newcom Research & Consultancy B.V.

¹¹ Zo vertoont het aantal gebruikte platforms een stijgende lijn en zien we dat zelfs mensen die zich zorgen maken over nepnieuws, privacy of doorverkoop van gegevens ruim 1,5 uur per dag besteden aan social media. Zie Van der Veer et al. (2020).

2.3 ONVREDE MET HET CORONABELEID VAN DE OVERHEID

Over het algemeen is de onvrede met het overheidsbeleid ten opzichte van maart 2021 iets afgenomen.¹² De onvrede is echter nog steeds groter dan in november 2020 (figuur 2.4). Met name de onvrede over de economische schade die de maatregelen toebrengen en de mate waarin rekening wordt gehouden met economische en sociale gevolgen neemt af. De onvrede over de mate waarin de overheid en media de gevaren van het coronavirus overdrijven, blijft tussen maart en juli 2021 nagenoeg stabiel. De onvrede hierover is echter lager dan over de economische of sociale gevolgen van de maatregelen.

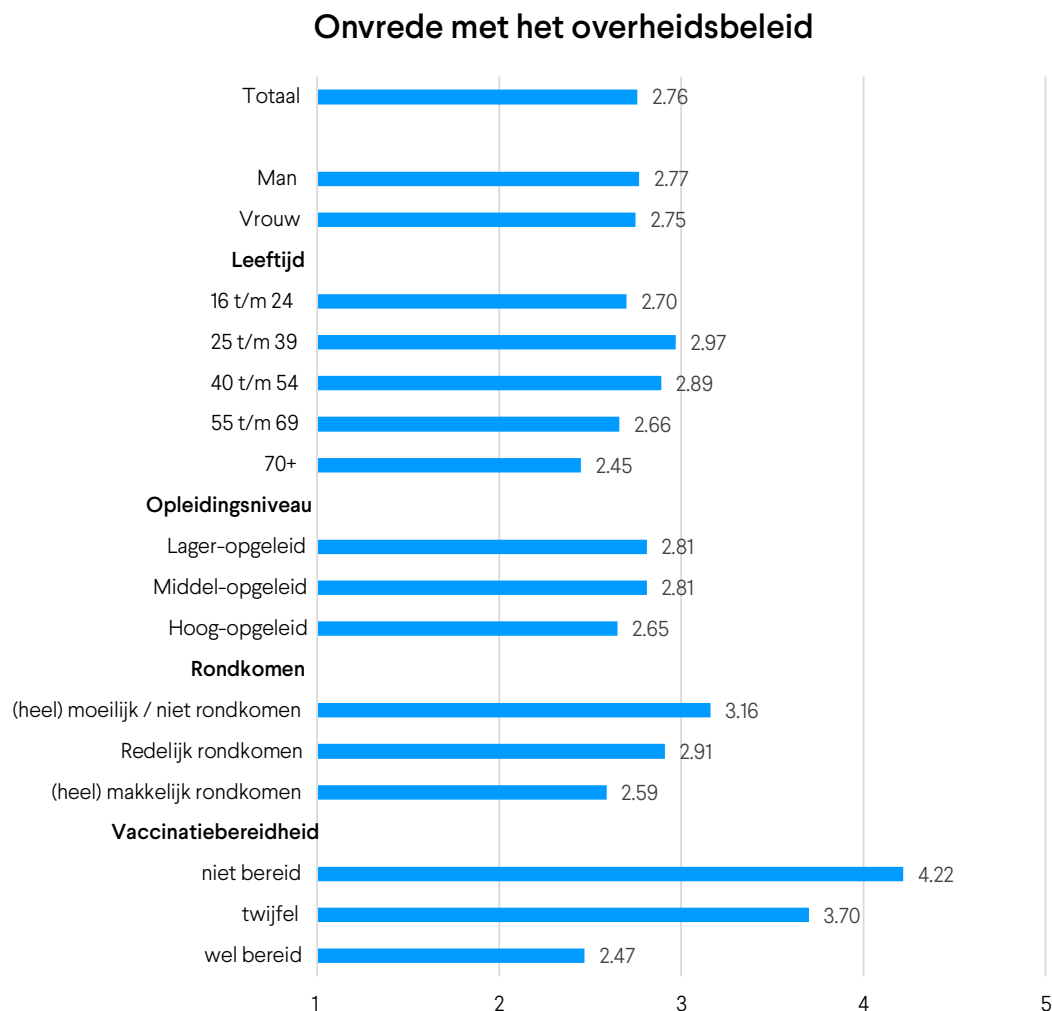

Figuur 2.4 Onvrede met het coronabeleid (% (helemaal) mee eens)

¹² In figuur 2.4 is het percentage respondenten weergegeven dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de betreffende stelling. Hoe hoger het percentage hoe groter het aandeel personen dat (zeer) ontevreden is met het overheidsbeleid. In de enquête is aan respondenten onder meer gevraagd of ze menen dat de Nederlandse overheid en de media het gevaar van COVID-19 overdrijven en sinds november 2020 ook of de regering te weinig rekening houdt met de economische en sociale gevolgen van de pandemie.

Onvrede met het coronabeleid naar subgroepen

Er zijn forse verschillen in de mate van onvrede tussen groepen respondenten.¹³ Onder respondenten die niet of moeilijk rond kunnen komen, is de onvrede bijvoorbeeld aanzienlijk groter dan onder respondenten die (heel) makkelijk kunnen rondkomen (figuur 2.5). Ook hier is de samenhang tussen enerzijds de onvrede met het coronabeleid en anderzijds de vaccinatiebereidheid opvallend. Onder respondenten die zich niet willen laten vaccineren is de onvrede met een gemiddelde score van 4,22 aanzienlijk hoger dan onder de respondenten die al gevaccineerd zijn of aangeven zich wel te willen laten vaccineren (score 2,47).

Figuur 2.5 Onvrede met het overheidsbeleid (gemiddelde score naar subgroepen)

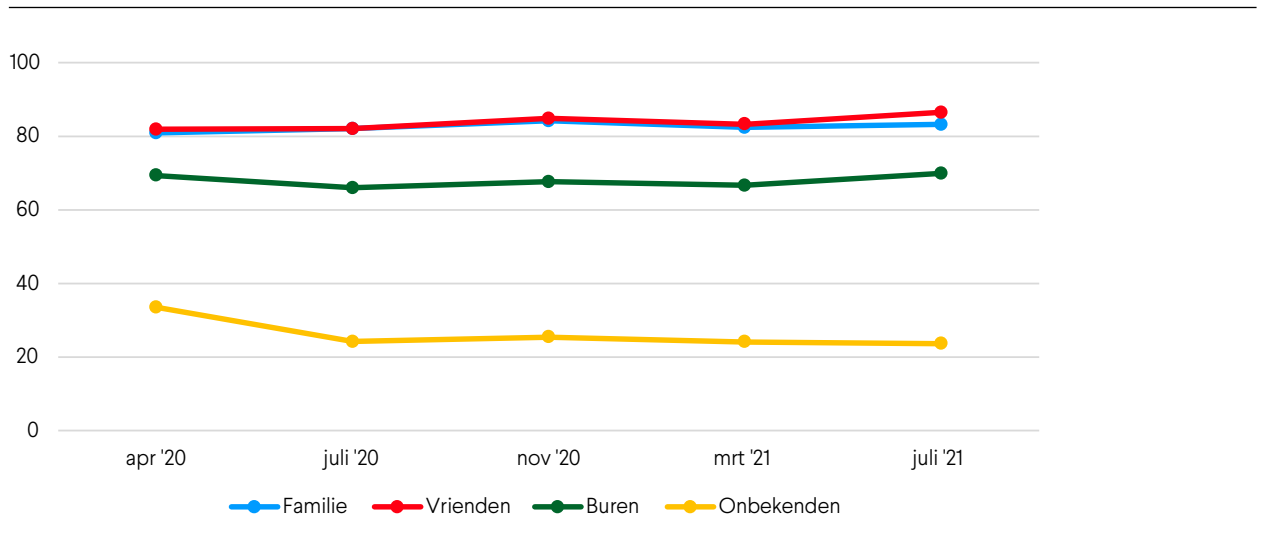
¹³ Op basis van drie vragen is een samenhangende schaal gemaakt die de onvrede met het overheidsbeleid weergeeft. De schaal loopt van 1 tot en met 5 waarbij een hoge schaal score een grotere onvrede met het overheidsbeleid weergeeft. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

Hoofdstuk 3

HULP BIEDEN, HULP VERWACHTEN EN SOCIALE CONTACTEN

3.1 HULP BIEDEN

De mate waarin mensen bereid zijn hulp te bieden, blijft onveranderd hoog sinds de eerste meting in april 2020 (figuur 3.1¹⁴). Mensen zijn vooral bereid om hulp te bieden aan vrienden en familie en in mindere mate aan buren en onbekenden. Het percentage mensen dat bereid is buren te helpen, is ten opzichte van maart 2021 iets toegenomen. De bereidheid om 'onbekenden' hulp te bieden, is nagenoeg onveranderd sinds maart 2021. Deze resultaten komen overeen met recent SCP-onderzoek waarin de hulpbereidheid eveneens stabiel hoog is met waardes van rond de 85 procent.¹⁵

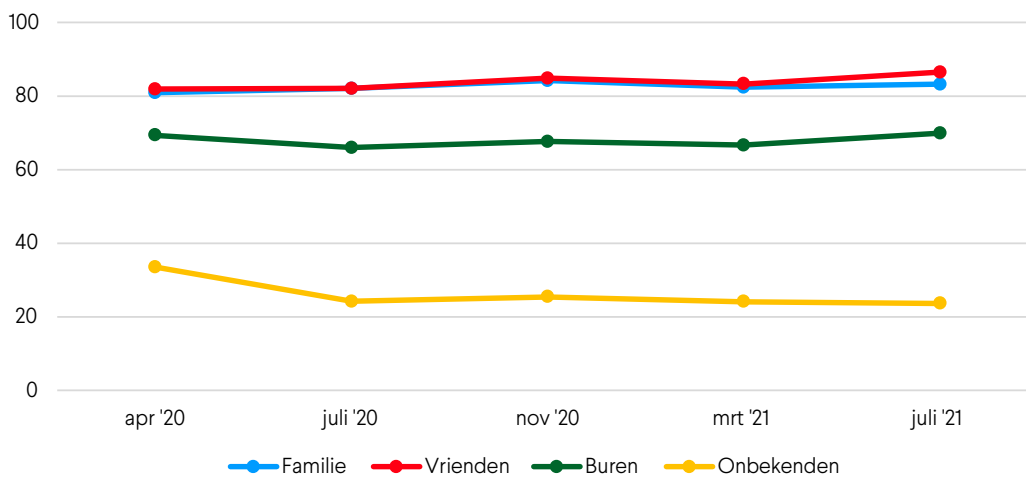
Figuur 3.1 Hulp bieden (% 'doe ik al' en 'zeker toe bereid')

¹⁴ In figuur 3.1 is het percentage respondenten weergegeven dat aangeeft 'al hulp bieden' of daartoe 'zeker toe bereid te zijn' aan de betreffende groepen.

¹⁵ Miltenburg, E. Ridder, J. den, Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021, Kwartaal 2* (pp. 29). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

3.2 HULP VERWACHTEN

Tevens is gevraagd of respondenten hulp hebben gekregen of verwachten te ontvangen van elders wonende familieleden, vrienden, buren of onbekenden. De mate waarin mensen hulp verwachten is sinds april 2020 nauwelijks veranderd (figuur 3.2).¹⁶ Net zoals bij het hulp bieden, verwachten mensen vooral hulp van vrienden en familie. Sinds maart 2021 zien we een lichte toename van de mate waarin mensen hulp verwachten van vrienden. Mogelijk dat deze stijging samenhangt met de versoepelingen van 26 juni waardoor het aantal sociale contacten toegenomen lijkt (zie ook paragraaf 3.3).

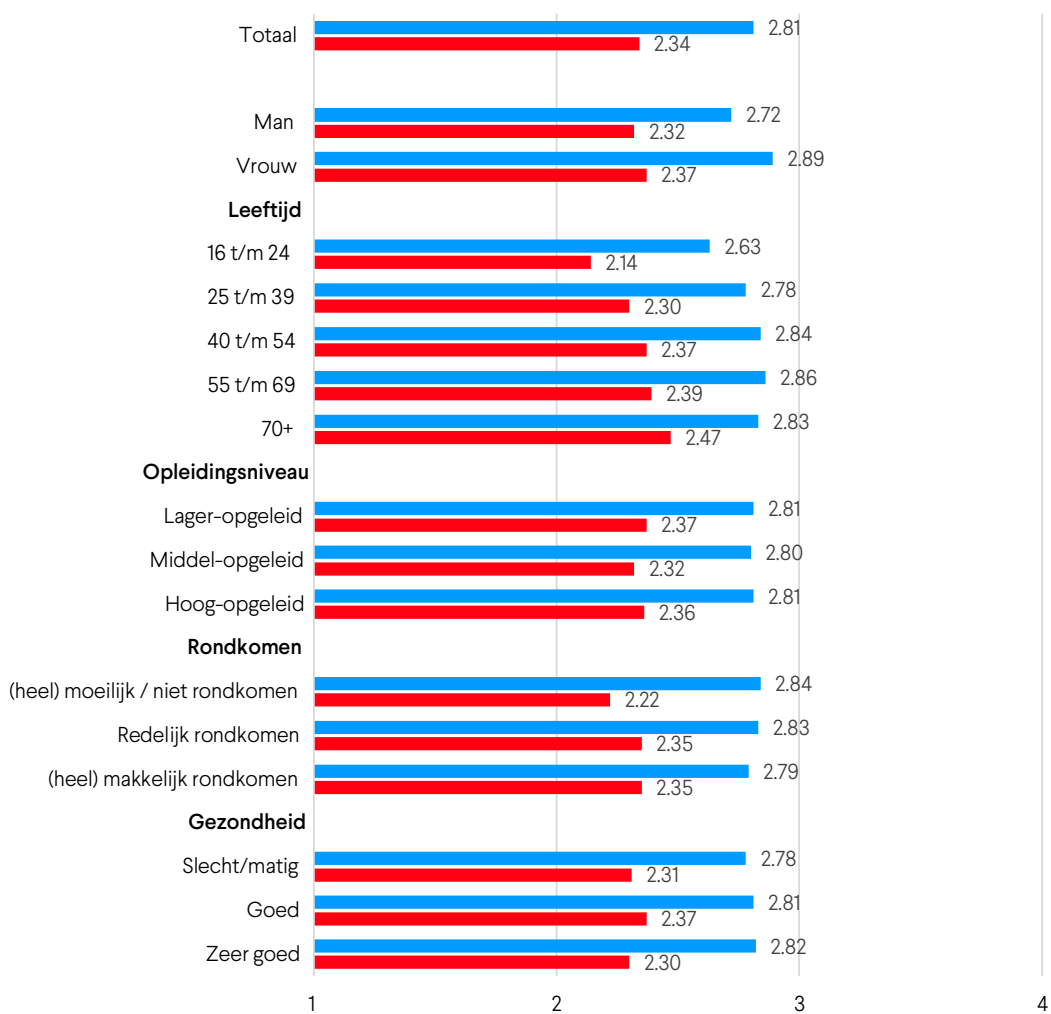

Figuur 3.2 Hulp verwachten (% 'krijg ik al' en 'zeker verwacht')

¹⁶ Respondenten konden aangeven of ze 'al hulp ontvangen' of hulp indien nodig 'zeker wel', 'misschien' of 'zeker niet' verwachten. In 3.2 figuur is het percentage respondenten weergegeven dat aangeeft 'al hulp te krijgen' of 'zeker te verwachten' van de diverse groepen.

Hulp bieden en verwachten naar subgroepen

De mate waarin respondenten verwachten zelf hulp te bieden of te ontvangen verschilt nauwelijks tussen de onderscheiden groepen (zie figuur 3.3).¹⁷ Alleen jongeren (16-24) zijn minder bereid hulp te geven dan oudere leeftijdsgroepen, maar verwachten ook minder hulp van derden. Uit ander onderzoek komt naar voren dat over het algemeen vrouwen en mensen die zich in de bovenste helft van de inkomensverdeling bevinden, denken dat er een hogere hulpbereidheid is.¹⁸

Figuur 3.3 Hulp bieden (blauw) en hulp verwachten (rood), gemiddelde score naar subgroepen

¹⁷ Van de items die uitgevraagd zijn met betrekking tot hulp bieden en verwachten zijn eveneens geconstrueerd. De schalen lopen van 1 tot 4 waarbij een hogere score staat voor een grotere bereidheid hulp te bieden dan wel een grotere zekerheid t.a.v. geboden of verwachte hulp. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

¹⁸ Miltenburg, E. Ridder, J. den, Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021, Kwartaal 2* (pp. 29-31). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

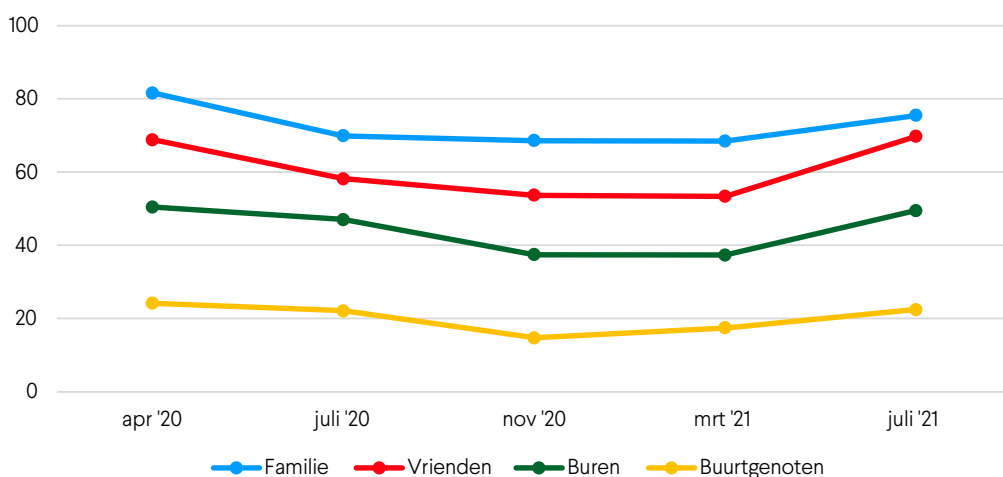
3.3 SOCIALE CONTACTEN

Het aantal sociale contacten is toegenomen sinds maart 2021.¹⁹ Dit geldt voor nagenoeg alle groepen. De grootste stijging zien we in de contacten met vrienden, gevolgd door contacten met burens. De contacten met familie en buurtgenoten stijgen ook maar in mindere mate. Het aantal wekelijkse contactmomenten met mensen via internet neemt sinds april 2020 af. Er lijkt tussen juli 2020 en juli 2021 nauwelijks sprake te zijn van veranderingen in het aantal wekelijkse contacten van mensen met collega's en/of klas- of studiegenoten. Ook uit onderzoek van het RIVM blijkt dat steeds meer respondenten vanaf het voorjaar van 2021 goed contact hebben met familie en vrienden en dat de eenzaamheid afneemt.²⁰ In recent SCP-onderzoek wordt geconcludeerd dat het sociaal leven ruim een jaar stilligt (meetmoment april 2021).²¹

De meeste logische verklaring voor de verandering in sociale contacten is dat in maart 2021 (vierde Erasmus meting) nog sprake was van de lockdown en avondklok en waren ten tijde van de vijfde meting een groot aantal versoepelingen doorgevoerd. De hogere temperaturen ten opzichte van het voorjaar kunnen eveneens een rol spelen in het toenemen van het aantal sociale contacten. Het is bekend dat naarmate de temperaturen hoger worden, het leven zich meer buitenshuis afspeelt en sociale contacten toenemen ten opzichte van de winter. Daaraan gekoppeld bestonden er tussen 18 augustus 2020 en 26 juni 2021 beperkingen voor afspreken binnenshuis (een maximaal aantal bezoekers).

Contacten naar subgroepen

Er zijn weinig verschillen in de mate van contact tussen de in figuur 3.6 onderscheiden subgroepen.²²

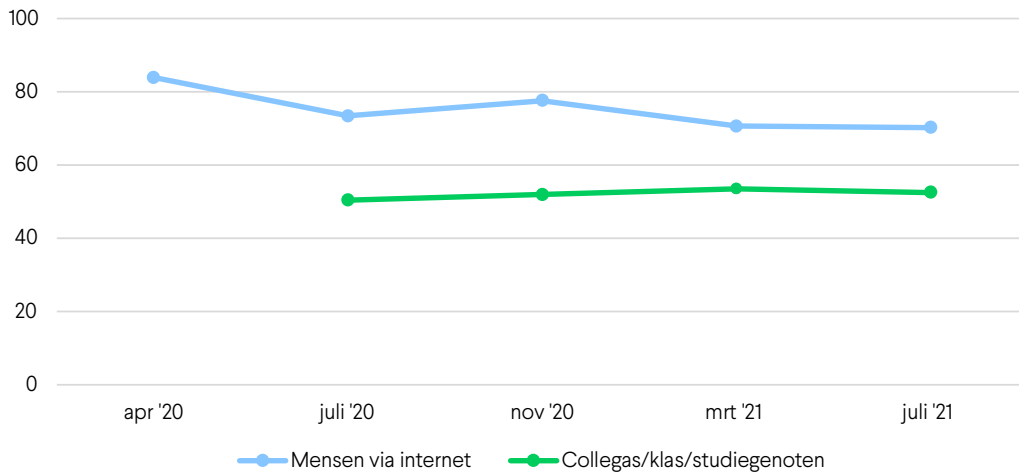
Figuur 3.4 Contact (% minstens 1 keer per week)

¹⁹ Respondenten is gevraagd hoe vaak ze contact hebben met familieleden, vrienden/vriendinnen of goede kennissen, burens dan wel overige buurtgenoten. In figuren 3.4 en 3.5 is het aandeel respondenten weergegeven dat aangeeft 'bijna dagelijks' of 'minstens ééns per week' contact te hebben met verschillende subgroepen zoals familie, burens en vrienden.

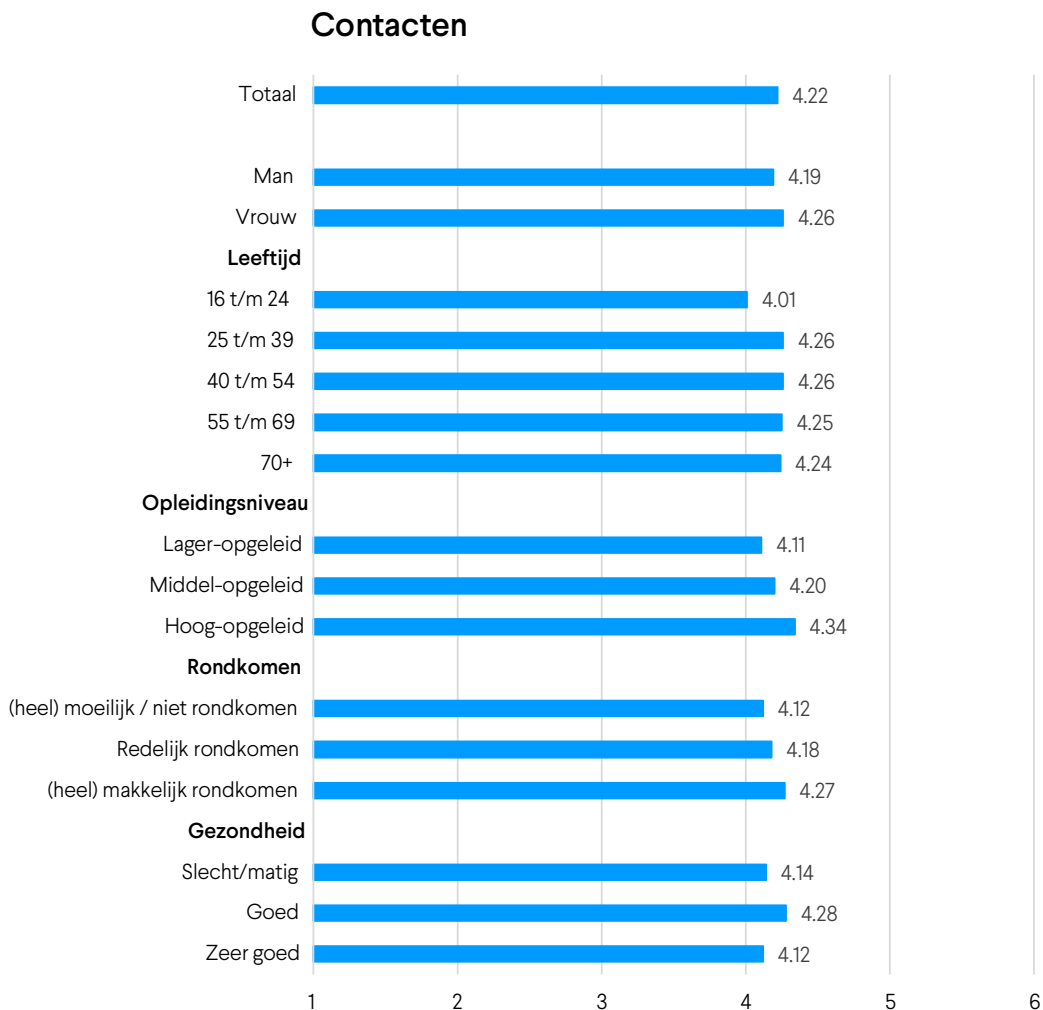
²⁰ RIVM (2021, 10 september). *Gedragwetenschappelijk onderzoek COVID-19, Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden, Welbevinden en leefstijl*: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/welbevinden-en-leefstijl>.

²¹ Miltenburg, E. Ridder, J. den, Wagemans, F. & Schaper, J. (2021). *Burgerperspectieven 2021, Kwartaal 2* (pp. 18). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

²² De schaal 'sociaal contact' is gebaseerd op de vraag hoe vaak respondenten contact hebben met familieleden, vrienden/vriendinnen of goede kennissen, burens dan wel overige buurtgenoten. Respondenten konden aangeven of ze 'bijna dagelijks', 'minstens ééns per week', 'twee of drie keer per maand', 'één keer per maand', 'minder dan één keer per maand' of 'nooit' contact hebben. De schaal 'sociaal contact' is de gemiddelde score op deze vier items. De schaal loopt van 1 tot 6 waarbij een hoge score staat voor een grote mate van sociaal contact. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

Figuur 3.5 Contact (% minstens 1 keer per week)

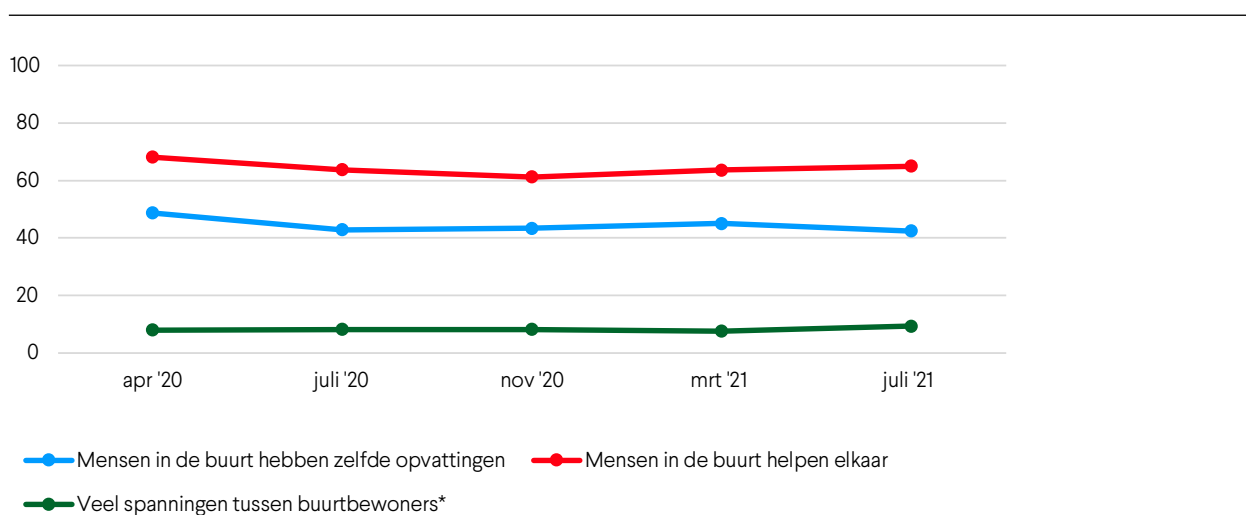

Figuur 3.6 Contacten (gemiddelde score naar subgroepen)

Hoofdstuk 4

KWALITEIT VAN BUURTRELATIES

De kwaliteit van buurtrelaties is sinds april 2020 nagenoeg stabiel.²³ Uitgesplitst naar verschillende soorten van buurtcohesie zien we dat het percentage mensen dat vindt dat mensen in de buurt elkaar helpen, sinds november 2020 iets is toegenomen (figuur 4.1). Het percentage mensen dat vindt dat buurtgenoten dezelfde opvattingen hebben is iets afgenomen. Spanningen tussen buurtbewoners is ongeveer gelijk gebleven.

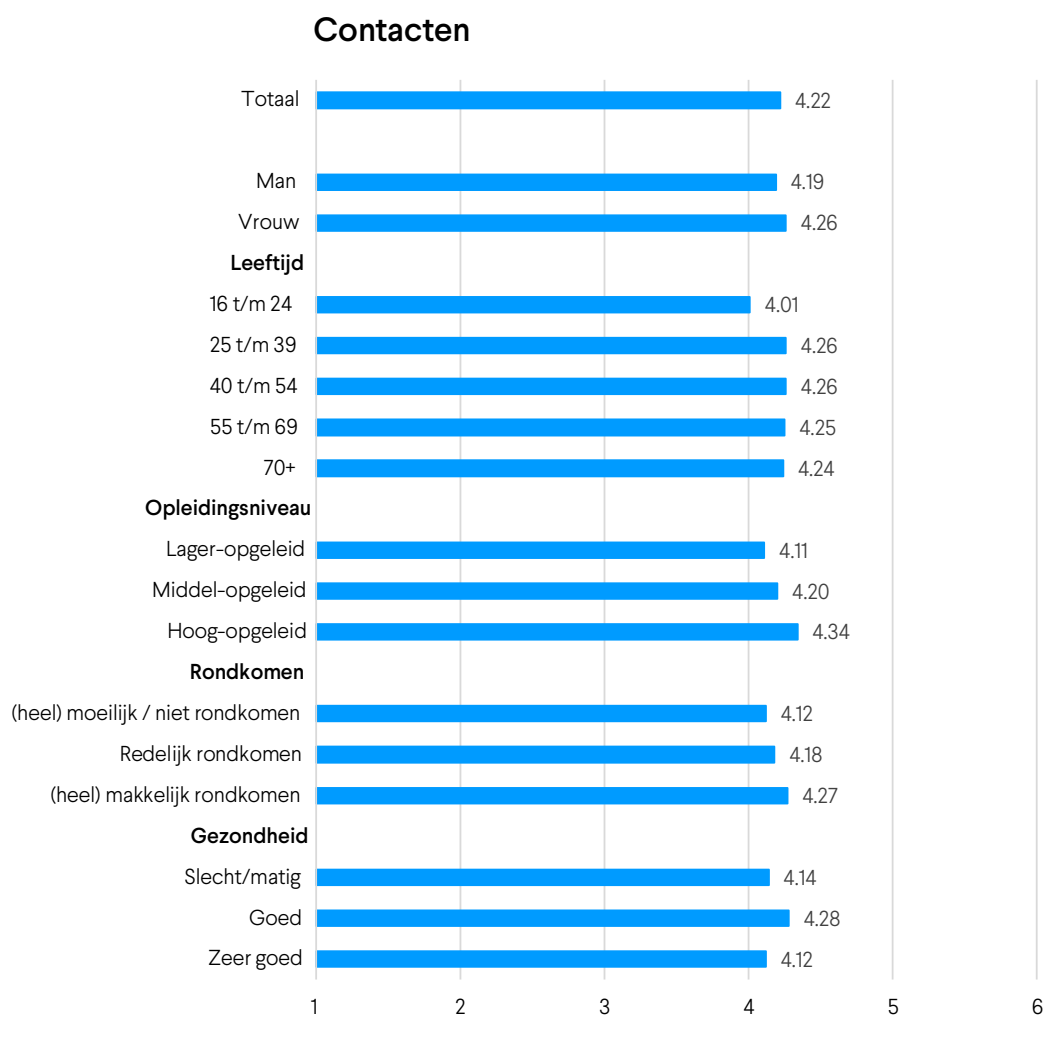
Figuur 4.1 Buurtcohesie (% (helemaal) mee eens)

²³ In de enquête zijn drie stellingen over de buurt aan de respondenten voorgelegd die de verhoudingen in de buurt weergeven. Het betreft de stellingen: "Mensen in de buurt hebben dezelfde opvattingen", "Mensen in de buurt helpen elkaar", en "Er zijn veel spanningen tussen buurtbewoners". In figuur 4.1 figuur is het percentage respondenten weergegeven dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de betreffende stellingen.

Buurtcohesie naar subgroepen

De verschillen in de ervaren buurtcohesie tussen groepen respondenten zijn in het algemeen beperkt (figuur 4.2).²⁴ Het grootste verschil zien we tussen de groep die aangeeft niet of moeilijk rond te kunnen komen en de groep die zegt (heel) makkelijk te kunnen rondkomen. Respondenten die niet of moeilijk rond kunnen komen, ervaren een substantieel lagere sociale cohesie in de buurt dan respondenten die (heel) makkelijk kunnen rondkomen (figuur 4.2). Dit zou ermee kunnen samenhangen dat zij relatief vaak in armere wijken met meer sociale problemen wonen. Het respondentenaantal is echter te gering om hierover een betrouwbare uitspraak te kunnen doen.

Uit een meer specifieke analyse van armere wijken in Amsterdam en Rotterdam en van 'stedelijke ontwikkelingsgebieden' (waaronder veel voormalige 'Vogelaarwijken') in vijftien Nederlandse gemeenten, blijkt overigens wel dat respondenten die in deze gebieden wonen een geringere buurtcohesie ervaren.²⁵

Figuur 4.2 Buurtcohesie (gemiddelde score naar subgroepen)

²⁴ Op basis van de drie bovengenoemde stellingen is een samenhangende schaal gemaakt die de verhoudingen in de buurt weergeeft. De schaal loopt van 1 tot 5 waarbij een hoger cijfer een grotere algemene samenhang in de buurt weergeeft. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

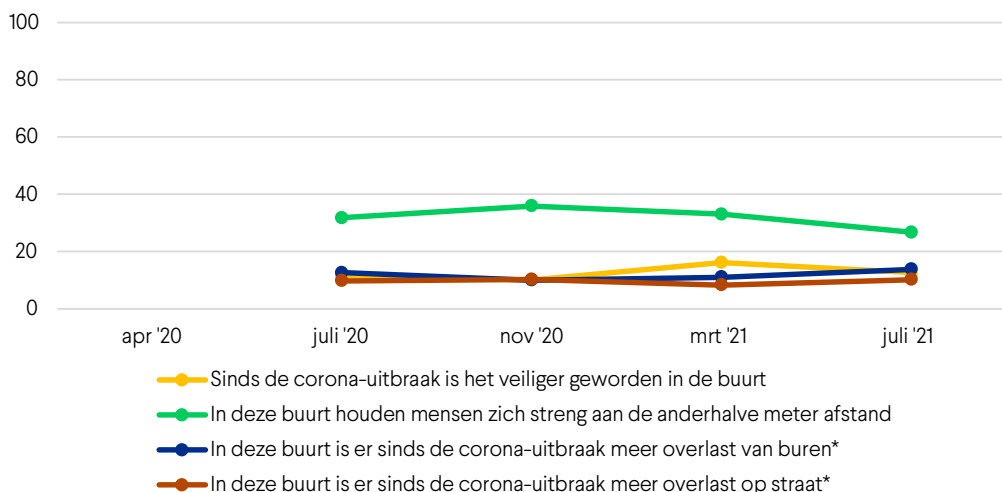
²⁵ Engbersen, G., de Boom, J., Snel, E. & Van Wensveen, P. (2021) *Gevolgen van de coronapandemie raken arme wijken extra hard. De maatschappelijke impact van COVID-19 in stedelijke ontwikkelingsgebieden in 15 gemeenten*. Rotterdam: Working paper #7 Maatschappelijke Impact COVID-19.

Hoofdstuk 5

VEILIGHEID EN OVERLAST

5.1 VEILIGHEID EN OVERLAST IN DE BUURT

De ervaren veiligheid en overlast in de buurt is nagenoeg onveranderd sinds juli 2020 (figuur 5.1).²⁶ Uitgesplitst naar verschillende stellingen zien we dat het anderhalve meter afstand houden minder goed wordt opgevolgd. Sinds november 2020 daalt dit percentage. Overlast van burens en op straat neemt sinds maart 2021 iets toe. Mogelijk dat hierin ook een samenhang is met de toename van het aantal sociale contacten en het betere weer.

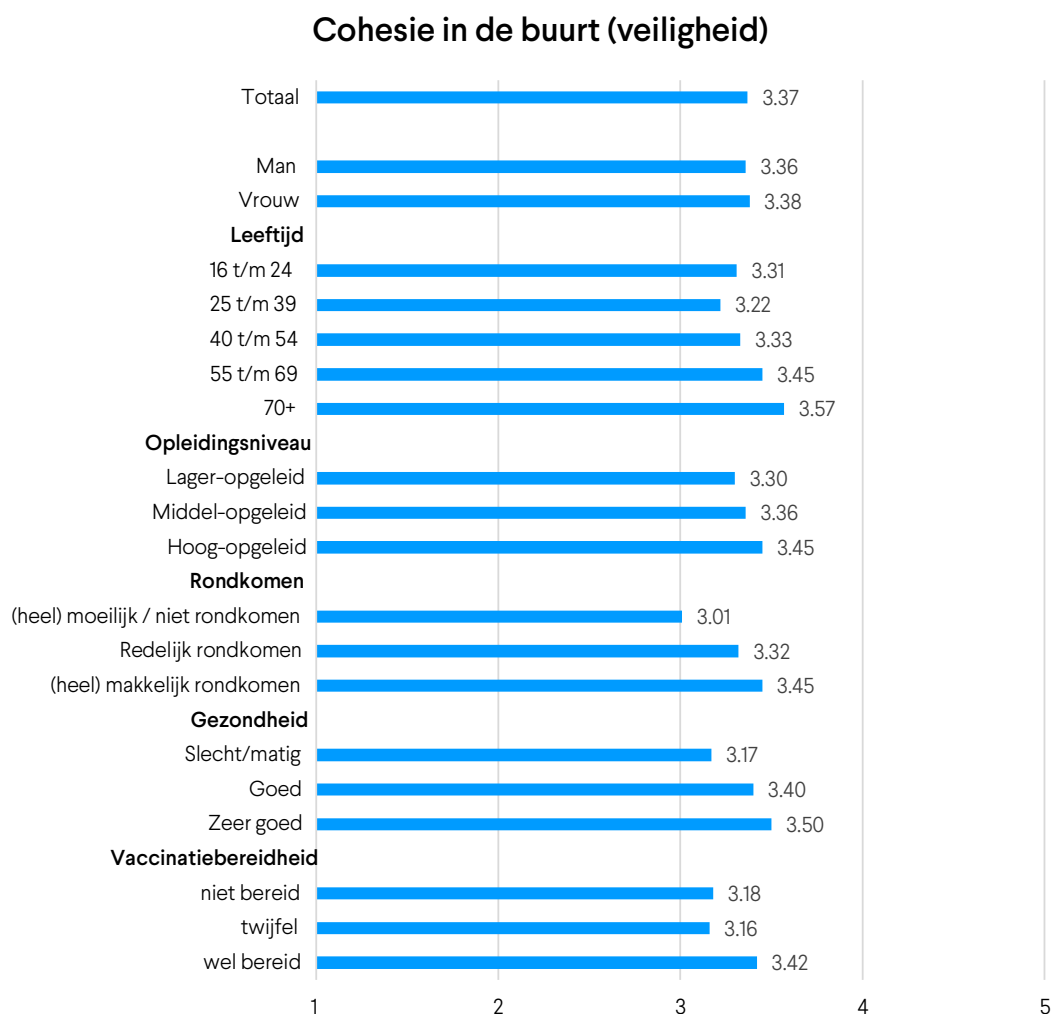

Figuur 5.1 Ervaren veiligheid en overlast in de buurt (% (helemaal) mee eens)

²⁶ In de enquête zijn vier stellingen over dit onderwerp aan de respondenten voorgelegd. Het betreft de stellingen: "Sinds de corona-uitbraak is het veiliger geworden in de buurt", "In deze buurt houden mensen zich streng aan de anderhalve meter afstand", "In deze buurt is er sinds de corona-uitbraak meer overlast van burens", "In deze buurt is er sinds de corona-uitbraak meer overlast op straat". In figuur 5.1 is het percentage respondenten weergegeven dat het 'eens' of 'helemaal eens' is met de betreffende stellingen.

Cohesie: ervaren veiligheid en overlast in de buurt naar subgroepen

De verschillen in de ervaren veiligheid en overlast tussen groepen respondenten zijn in het algemeen beperkt (figuur 5.2).²⁷ Ouderen en hoogopgeleiden vinden hun buurt in het algemeen veiliger dan jongeren en laagopgeleiden. Het grootste verschil zien we wederom tussen de groep die aangeeft niet of moeilijk rond te kunnen komen en de groep die zegt (heel) makkelijk te kunnen rondkomen. Respondenten die niet of moeilijk rond kunnen komen ervaren een substantieel lagere veiligheid in de buurt dan respondenten die (heel) makkelijk kunnen rondkomen. Dit zou wederom ermee kunnen samenhangen dat zij in armere wijken met meer sociale problemen wonen. Opnieuw geldt dat het respondentenaantal te gering is om hierover een betrouwbare uitspraak te kunnen doen.

Figuur 5.2 Cohesie en veiligheid in de buurt (gemiddelde score naar subgroepen)

²⁷ Op basis van de vier bovengenoemde stellingen is een samenhangende schaal gemaakt die de veiligheid en overlast in de buurt weergeeft. De schaal loopt van 1 tot 5 waarbij een hoger cijfer een grotere "veiligheid" in de buurt weergeeft. In bijlage tabel b3.1 is aangegeven welke subgroepen significant van elkaar verschillen.

Appendix 1

De dataverzameling vond plaats van woensdag 30 juni 2021 tot woensdag 7 juli 2021. Kieskompas heeft hiervoor gebruik gemaakt van zijn landelijk VIP-panel, waarbij de uitgenodigde deelnemers op een gestratificeerde manier gesampled zijn. Deze dataverzameling heeft geleid tot een gewogen steekproef van 5.213 respondenten.

Samenstelling panels

De vragenlijst is onder 12.136 panelleden van het landelijke VIP-panel van Kieskompas verspreid, met een antwoordratio van 43%. Respondenten kregen de mogelijkheid het onderzoek onder hun eigen netwerk te verspreiden, wat 734 additionele respondenten opleverde.

Samenstelling landelijk Kieskompas-panel

Het landelijke VIP-panel is samengesteld op basis van een gestratificeerde willekeurige steekproef (*stratified random sampling*) uit het *opt-in non-probability* Grote Burgerpanel van Kieskompas als steekproefkader, rekening houdend met vijf karakteristieken: geslacht, leeftijdscategorie, Nielsen-regio, opleidingsniveau, en migratieachtergrond. Er is een correctie doorgevoerd op stemgedrag. Het populatiekader wordt opgemaakt door de Gouden Standaard van CBS.

Wegingsmethode

Om de resultaten generaliseerbaar voor stemgerechtigde inwoners van Nederland te maken, voert Kieskompas een weging uit op de resultaten van het onderzoek. Hierbij wordt gebruikt gemaakt van een *iteratieve proportional fitting* en poststratificatiemethode op basis van verschillende populatie-eigenschappen. Om respondenten een gewicht toe te kennen, moet hun leeftijd, geslacht, migratieachtergrond, opleiding en het stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen bekend zijn, alsook hun Nielsen-regio.

Weging landelijke benchmark

Er wordt gewogen met twee zogenaamde joint distributions. De eerste komt uit de Gouden Standaard van CBS en kent de volgende kenmerken:

- leeftijd (4 categorieën),
- geslacht (2 categorieën),
- opleiding (3 categorieën),
- migratie-achtergrond (2 categorieën).

De tweede verdeling betreft de gemeentelijke verkiezingsresultaten van de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021 (bron: verkiezingsuitslagen.nl van de Kiesraad), die omgevormd worden tot de verkiezingsresultaten per Nielsen-regio. Hierbij wordt per Nielsen-regio elke zetelende partij afzonderlijk gewogen, net als alle andere partijen samen, blanco-stemmers en niet-stemmers.

Vervolgens worden de toegekende gewichten getrimd op het 99,5e percentiel. De maximale foutenmarge bedraagt 2,6%.

Appendix 2

SCORES OP INDICATOREN SOCIALE COHESIE APRIL 2020 – JULI 2021

Tabel b2.1 Sociale cohesie indicatoren (schaalscores)

	wave				
	1 apr '20	2 juli '20	3 nov '20	4 mrt '21	5 juli '21
Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen	3,78	3,50	3,39	3,24	3,34
Vertrouwen in mensen in het algemeen	3,35	3,27	3,23	3,26	3,54
Onvrede met het overheidsbeleid (algemeen)			2,60	2,97	2,76
Hulp bieden (o.b.v. van 5 items)	2,82	2,79	2,79	2,78	2,81
Hulp krijgen/verwachten (o.b.v. van 5 items)	2,38	2,34	2,35	2,35	2,34
Contacten	4,10	3,99	3,77	3,78	4,22
Cohesie in de buurt (algemeen)	3,72	3,63	3,60	3,63	3,56
Cohesie in de buurt (veiligheid)		3,42	3,47	3,47	3,37

Tabel b2.1b Sociale cohesie indicatoren (schaalwaarden)

	Cronbach's alpha	Cronbach's alpha	Items Aantal	Bereik	
	Wave 1t/m5	Wave 5		min	max
Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen	.88	.89	4	1	5
Vertrouwen in mensen in het algemeen			1	1	5
Onvrede met het overheidsbeleid (algemeen)	.85	.88	3	1	5
Hulp bieden (o.b.v. van 5 items)		.78	5	1	4
Hulp krijgen/verwachten (o.b.v. van 5 items)		.71	5	1	4
Contacten	.68	.63	6	1	6
Cohesie in de buurt (algemeen)	.68	.69	3	1	5
Cohesie in de buurt (veiligheid)	.62	.60	4	1	5

Tabel b2.2 Sociale cohesie indicatoren (%)

Vertrouwen (% (veel) vertrouwen)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Landelijke overheid	69,1	57,7	55,4	48,7	45,0
Lokale overheid	59,8	49,4	49,8	45,5	47,4
RIVM	75,1	66,2	60,0	58,6	64,2
GGD	78,4	71,5	65,0	57,2	67,2
Sociale media	7,2	7,3	5,6	4,4	4,6
Huisarts	90,9	89,3	89,8	88,8	87,5
Buren	64,3	64,0	64,2	60,1	70,4
Mensen algemeen	50,9	47,2	45,3	44,8	60,3
Wetenschap					83,4

Onvrede (% (helemaal) eens)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Het gevaar wordt overdreven	10,8	20,4	18,3	24,6	24,6
Maatregelen doen meer kwaad dan goed			29,7	40,4	28,2
Onvoldoende rekening met economische en sociale gevolgen			32,1	49,2	39,8
Ik word harder getroffen dan anderen			18,5	18,0	16,0
De overheid doet onvoldoende voor me			21,6	26,7	23,3

Hulp bieden (% doe ik al + zeker toe bereid)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Familie	80,9	82,0	84,2	82,4	83,2
Vrienden	81,9	82,0	84,8	83,3	86,5
Buren	69,3	66,0	67,6	66,6	69,9
Onbekenden	33,5	24,2	25,4	24,1	23,6
Collega's/klas-/studiegenoten					46,1

Hulp krijgen/verwachten (% krijg ik al + zeker verwacht)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Familie	68,6	67,5	70,0	70,6	71,0
Vrienden	61,9	60,7	64,0	63,1	67,0
Buren	40,6	38,2	38,5	38,9	41,0
Onbekenden	4,6	3,6	3,1	2,9	3,7
Collega's/klas-/studiegenoten					18,3

Contacten (% minstens 1 keer per week)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Familie	81,7	69,9	68,6	68,5	75,5
Vrienden	68,9	58,2	53,7	53,4	69,8
Buren	50,5	47,1	37,5	37,4	49,5
Buurtgenoten	24,2	22,2	14,8	17,5	22,5
Mensen via internet	83,9	73,4	77,6	70,6	70,2
Collega's/klas-/studiegenoten		50,4	51,9	53,5	52,5

24 Dashboard Sociale Impact Corona #01

Cohesie in de buurt (% (helemaal) eens)	apr '20	juli '20	nov '20	mrt '21	juli '21
Mensen in de buurt hebben zelfde opvattingen	48,7	42,9	43,4	45,1	42,4
Mensen in de buurt helpen elkaar	68,1	63,7	61,2	63,6	65,0
Veel spanningen tussen buurtbewoners	8,0	8,2	8,2	7,6	9,4
Sinds de corona-uitbraak is het veiliger geworden in de buurt		11,7	10,1	16,2	12,7
In deze buurt zijn tijdens de corona-crisis veel nieuwe initiatieven ontstaan		13,5	9,9	10,7	8,9
In deze buurt houden mensen zich streng aan de anderhalve meter afstand		31,8	35,9	33,1	26,8
In deze buurt is er sinds de corona-uitbraak meer overlast van burelen		12,7	10,0	11,1	13,8
In deze buurt is er sinds de corona-uitbraak meer overlast op straat		9,8	10,3	8,3	10,2

Appendix 3

SCORES OP INDICATOREN SOCIALE COHESIE

(juli 2021) naar (achtergrond)kenmerken

Gezondheid

Zelfgerapporteerde gezondheid is gemeten in vijf categorieën en gehercodeerd in drie categorieën: (zeer) slecht/matig, goed en zeer goed.

Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau is gecodeerd in drie categorieën: laag (geen onderwijs, basisonderwijs, vmbo basisberoepsgerichte t/m theoretisch leerweg, onderbouw havo/vwo en mbo 1; midden (bovenbouw havo/vwo, mbo 2 t/m 4), hoog (hbo en wo bachelor en hoger).

Tabel b3.1 Sociale cohesie indicatoren (schaalscores) naar (achtergrond)kenmerken (wave 5)

	Vertrouwen in overheid en gezondheidsinstellingen	Onvrede met het overheidsbeleid (algemeen)	Hulp bieden	Hulp krijgen	Contact	Cohesie in de buurt (algemeen)	Cohesie in de buurt (veiligheid)
Totaal	3,34	2,76	2,81	2,34	4,22	3,56	3,37
Man	3,39 a	2,77 a	2,72 a	2,32 a	4,19 a	3,60 a	3,36 a
Vrouw	3,29 b	2,75 b	2,89 b	2,37 b	4,26 b	3,52 b	3,38 a
Leeftijd							
16 t/m 24	3,72 a	2,70 a	2,63 a	2,14 a	4,01 a	3,46 ab	3,31 ab
25 t/m 39	3,41 b	2,97 b	2,78 b	2,30 b	4,26 b	3,45 a	3,22 a
40 t/m 54	3,31 bd	2,89 b	2,84 c	2,37 c	4,26 b	3,54 b	3,33 b
55 t/m 69	3,18 c	2,66 a	2,86 c	2,39 c	4,25 b	3,66 c	3,45 c
70+	3,25 cd	2,45 c	2,83 bc	2,47 d	4,24 b	3,65 c	3,57 d
Opleidingsniveau							
Laagopgeleid	3,14 a	2,81a	2,81 a	2,37 a	4,11 a	3,51 a	3,30 a
Middel-opgeleid	3,32 b	2,81a	2,80 a	2,32 b	4,20 b	3,56 ab	3,36 a
Hoogopgeleid	3,54 c	2,65b	2,81 a	2,36 ab	4,34 c	3,60 b	3,45 b
Rondkomen							
(heel) moeilijk / niet rondkomen	2,59 a	3,16 a	2,84 ab	2,22 a	4,12 a	3,19 a	3,01 a
Redelijk rondkomen	3,18 b	2,91 b	2,83 a	2,35 b	4,18 a	3,51 b	3,32 b
(heel) makkelijk rondkomen	3,57 c	2,59 c	2,79 b	2,35 b	4,27 b	3,66 c	3,45 c
Gezondheid							
Slecht/matig	3,19 a	2,62 a	2,78 a	2,31 a	4,14 a	3,35 a	3,17 a
Goed	3,38 b	2,76 b	2,81 a	2,37 b	4,28 b	3,61 b	3,40 b
Zeer goed	3,39 b	2,90 c	2,82 a	2,30 a	4,12 a	3,65 b	3,50 c
Vaccinatiebereidheid							
niet	1,92 a	4,22 a	2,94 a	2,44 a	4,25 a	3,61 a	3,18 a
twijfel	2,77 b	3,70 b	2,90 a	2,33 b	4,26 a	3,48 b	3,16 a
wel	3,60 c	2,47 c	2,78 b	2,33 b	4,21 a	3,57 ab	3,42 b

*Waarden in dezelfde kolom per achtergrondkenmerk die niet dezelfde letter delen, zijn significant verschillend bij $p < ,05$ in een tweezijdige toets voor gemiddelden. Toetsen gaan uit van gelijke varianties en zijn aangepast voor alle paarsgewijze vergelijkingen met behulp van de Bonferroni-correctie.

Tabel b3.2 Vertrouwen in mensen en sociale media (% (veel) vertrouwen) naar (achtergrond)kenmerken (wave 5) (%)

	Sociale Media	Huisarts	Buren	Mensen algemeen
Totaal	4,6	87,5	70,4	60,3
Man	5,8 a	90,1 a	70,5 a	60,4 a
Vrouw	3,4 b	85,0 b	70,3 a	60,2 a
Leeftijd				
16 t/m 24	4,2 ab	85,7 a	63,1 a	51,2 a
25 t/m 39	4,3 ab	84,7 a	62,7 a	58,8 b
40 t/m 54	5,0 ab	90,3 b	71,8 b	64,0 b
55 t/m 69	3,5 a	87,3 ab	73,8 bc	62,6 b
70+	7,0 b	88,6 ab	78,6 c	59,7 b
Opleidingsniveau				
Lager-opgeleid	6,7 a	86,9 a	69,0 a	53,3 a
Middel-opgeleid	4,5 b	87,3 a	71,7 a	60,5 b
Hoog-opgeleid	3,2 b	88,4 a	69,8 a	65,9 c
Rondkomen				
(heel) moeilijk / niet rondkomen	2,6 a	78,9 a	57,1 a	38,6 a
Redelijk rondkomen	4,8 a	85,9 b	71,4 b	56,1 b
(heel) makkelijk rondkomen	5,0 a	91,2 c	73,1 b	66,7 c
Gezondheid				
Slecht/matig	5,5 a	85,9 a	64,9 a	48,2 a
Goed	4,2 a	89,4 b	72,4 b	63,0 b
Zeer goed	5,1 a	83,9 a	70,5 b	65,7 b
Vaccinatiebereidheid				
niet bereid	7,0 a	62,6 a	65,8 a	49,3 a
twijfel	6,4 ab	81,7 b	80,8 b	45,1 a
wel bereid	4,2 b	91,9 c	70,4 a	63,4 b

*Waarden in dezelfde kolom per achtergrondkenmerk die niet dezelfde letter delen, zijn significant verschillend bij $p < ,05$ in een tweezijdige gelijkheidstest voor kolomverhoudingen. Toetsen gaan uit van gelijke varianties en zijn aangepast voor alle paarsgewijze vergelijkingen met behulp van de Bonferroni-correctie.